

České internetové informační zdroje pro humánní lékařství. Databáze Národní lékařské knihovny

Radka Římanová, Kateřina Štěchovská
Národní lékařská knihovna

Výchozí situace v Národní lékařské knihovně (NLK)

Katalogizaci volně dostupných elektronických zdrojů v NLK předcházelo shromažďování přístupů k medicínským zdrojům na Internetu v abecedním soupisu užitečných odkazů na webových stránkách NLK. Aktualizace soupisu ve formě html stránky byla obtížná.

Projekt katalogizace „volného“ webu předcházela již několikrát publikovaná katalogizace online verzí periodik v NLK. Do bibliografického záznamu byly vkládány webové adresy online prezentací titulu, nebo byly katalogizovány jednotlivé tituly v rámci licence (např. Science Direct). Postupně byly podchycovány v katalogu i volně přístupné online časopisy, bez vazby na fond tištěných periodik.

Homepage korporací (nemocnice, výzkumné ústavy, školy, konference) jsou podchycovány v rámci databáze **Databáze personálních a korporativních autorit** (báze AUP), stránky lékařských knihoven v **Adresáři spolupracujících institucí** (báze ADR) a stránky nakladatelů lékařské literatury v **Seznam nakladatelů, vydavatelů a distributorů lékařské a zdravotnické literatury** (báze KUP). Z tohoto důvodu byly webové stránky korporací typu homepage při zpracovávání do databáze českých zdrojů vyloučeny. Zpracovávány byly však fulltextové materiály, např. skripta, která jsou v těchto stránkách obsažena.

Domácí a zahraniční inspirace

V ČR se katalogizací internetových zdrojů na jiném principu věnuje Knihovna Zemědělského výzkumného ústavu v Kroměříži. Online zdroje pro přírodní vědy, techniku a medicínu jsou podchycovány v **portálu STM** (Státní technická knihovna) a záznamy online zdrojů (databáze a časopisy) jsou obsaženy v **katalogu STM**. Nedávno byl zpřístupněn na stránkách NK ČR **WEB – Katalog elektronických online zdrojů**. Odkazy do fulltextových verzí článků obsahuje výběrově i databáze NK ČR **ANL – Články v českých novinách, časopisech a sbornících**.

Autorkám článku se podařilo zjistit, že katalogizací medicínských internetových stránek se soustavně zabývá **University of Turin v Itálii, oddělení pediatrické a adolescentní medicíny**. **Databáze gLIB** zahrnuje zhruba 300 zdrojů určených pro pracovníky nemocnic, sestry a odborníky v pediatrii, gynekologii a zdravotníku. Zdroje jsou

vybírány na základě deseti hlavních parametrů a je stanovena základní metodika zpracování.

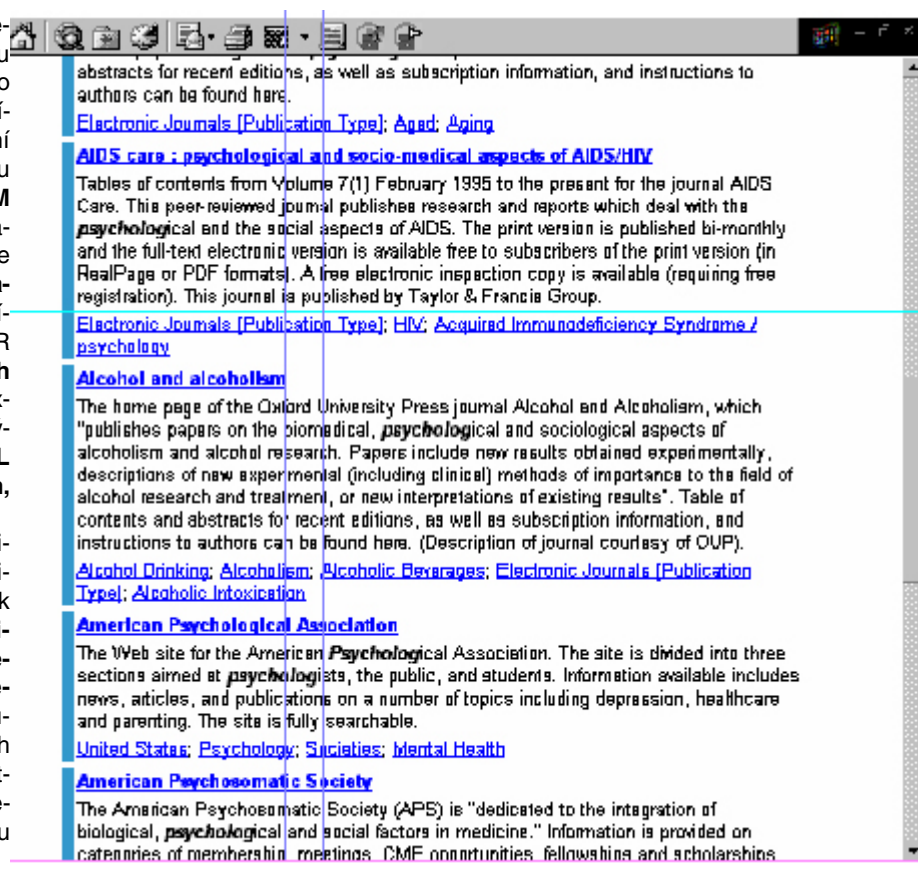
Významným portálem obsahujícím sbírku předmětově orientovaných elektronických zdrojů (pokrývá i oblast zdravotnictví) je britský portál **eLib** – Electronic Libraries Programme. Umožňuje přístup mimo jiné do databází systémů:

- **ADAM** (Art, Design, Architecture & Media Information Gateway)
- **Biz/ed** (Business Education on the Internet)
- **CAIN** (Conflict Archive on the Internet)
- **CATRIONA II**
- **EEVL** (Edinburgh Engineering Virtual Library)
- **IHR-Info**
- **OMNI** (Organising Medical Networked Information) – součást portálu BIOME
- **ROADS** (Resources Organisation and Discovery in Subject-based services)
- **RUDI** (Resources for Urban Design Information)
- **SOSIG** (Social Science Information Gateway)

Portál **BIOME** vznikl z iniciativy skupiny vědeckých pracovníků z **University of Nottingham**. Zpřístupňuje databáze AgriFor (lesnictví a zemědělství), BioResearch (biologie), OMNI (humánní medicína), Natural Selection (přírodní vědy) a VetGate (veterinární medicína). Shromažďované zdroje jsou vytvářeny z 90 % případů na území Velké Británie. Přístup k databázím je umožněn také pomocí protokolu Z 39.50.

Medicínská databáze **OMNI**, která je součástí BIOME, již několik let shromažďuje anotované odkazy pro humánní medicínu. Záznamy v databázi jsou tříděny podle titulu, který umožňuje hyperaktivní přístup na samotný zdroj. Obsahují abstrakt a deskriptory Medical Subject Headings (MeSH). Záznamy jsou klasifikovány podle třídění BIOME Resources Type, které obsahuje 16 typů zdrojů.

Obr. 1

Všechny informační zdroje v katalogích BIOME jsou hodnoceny podle speciální metodiky, dříve než jsou s konečnou platností zařazeny do databáze. Kvalita zdroje je určována podle různých faktorů. Na stránkách BIOME lze nalézt podrobně zpracovanou metodiku technologie hodnocení kvality zdroje. Součástí metodiky je i výpis kontrolních otázek, jejichž zodpovídáním je možné postupně zjistit kolik pomyslných „bodů“ získává zdroj.

Základní pravidla práce hodnotitele internetového informačního zdroje stanovuje pracovní skupina pro hodnocení zdrojů BIOME:

- krok 1: využij všechny odkazy, abys o zdroji zjistil maximum
- krok 2: analyzuj URL
- krok 3: proveď informace ze zdroje
- krok 4: posuď přístupnost, vzhled, úpravu a snadnost používání zdroje
- krok 5: zjisti všechny doplňkové informace
- krok 6: srovnej zdroj s ostatními podobnými zdroji

NLK – databáze internetových zdrojů (akvizice a zpracování)

Od začátku roku 2003 bylo v NLK zkušebně zahájeno zpracovávání českých (a výběrově slovenských) internetových stránek pro humánní lékařství a zdravotnictví. Cílem tvůrců projektu je připravit průběžně aktualizovanou kolekci kvalitních domácích zdrojů a propojit ji se záznamy o zdrojích na tradičních nosičích.

Akvizice zdrojů probíhá prostřednictvím hlášení při excerptu článků z odborného tisku, při práci na databázi Bibliographia Medica Českoslovacca, hlášením od odborných pracovníků knihovny (rešeršní oddělení, oddělení akvizice, oddělení souborného katalogu). Další možností je nalezení zdroje na již zpracovávaných webových stránkách, které tímto zaručují kvalitu daného zdroje. Rovněž se obracíme na uživatele NLK, aby nám doporučili další elektronické zdroje, které v databázi nenašli a o nichž vědí, že obsahují hodnotné informace z oblasti medicíny.

Co se týče výběru zdrojů, cílem je podchytit ty, které nejsou dosud zpracovávány v žádné databázi NLK. Důraz je kladen především na fulltextové a výukové materiály monografické povahy. Zpracovávány jsou volně dostupné zdroje převážně české proveniencí v českém, popřípadě slovenském jazyce.

Pokud jsou tyto podmínky splněny, při hodnocení zdroje se jako první bere v úvahu funkčnost URL adresy a aktuálnost materiálu. Důležitá je také relevance vůči oboru a kvalitě zdroje. Tzn. pokud si akvizitěři/katalogizátoři nejsou zcela jisti, že se jedná o skutečně odborně hodnotný elektronický zdroj, raději ho nezpracovávají. Posledním hlediskem hodnocení zdrojů je jejich úplnost. Pokud není zpřístupněný materiál kompletní a ještě se na něm „pracuje“, nezpracovává se, ale uloží se do archivu a průběžně se kontroluje.

Je-li v nalezeném dokumentu požadováno jeho

zveřejnění pouze se souhlasem autora, je tento ihned kontaktován a zdroj je do databáze zahrnut pouze s jeho svolením.

Vzhledem k dynamické povaze zdrojů, kdy často dochází ke změnám URL adres v průběhu existence zdrojů, či k nedostupnosti dokumentu (např. z důvodu přetížení serveru) zpracovatelé pravidelně ověřují autentičnost zdrojů pomocí speciálního programu na kontrolu platnosti URL adres.

Zdroje jsou katalogizovány v systému Aleph 300 podle platných mezinárodních standardů. Zpracování probíhá ve formátu UNIMARC, podle ISBD (ER) pro elektronické zdroje a AACR2 – dodatky z roku 2001. Věcný popis je zastoupen obory NLK kompatibilními s heslářem MeSH a třídíčkem MDT, které jsou navzájem propojeny. Formulář pro zápis dat byl konstruován tak, aby bylo možné převádět data ze struktur UNIMARC do struktur Dublin Core.

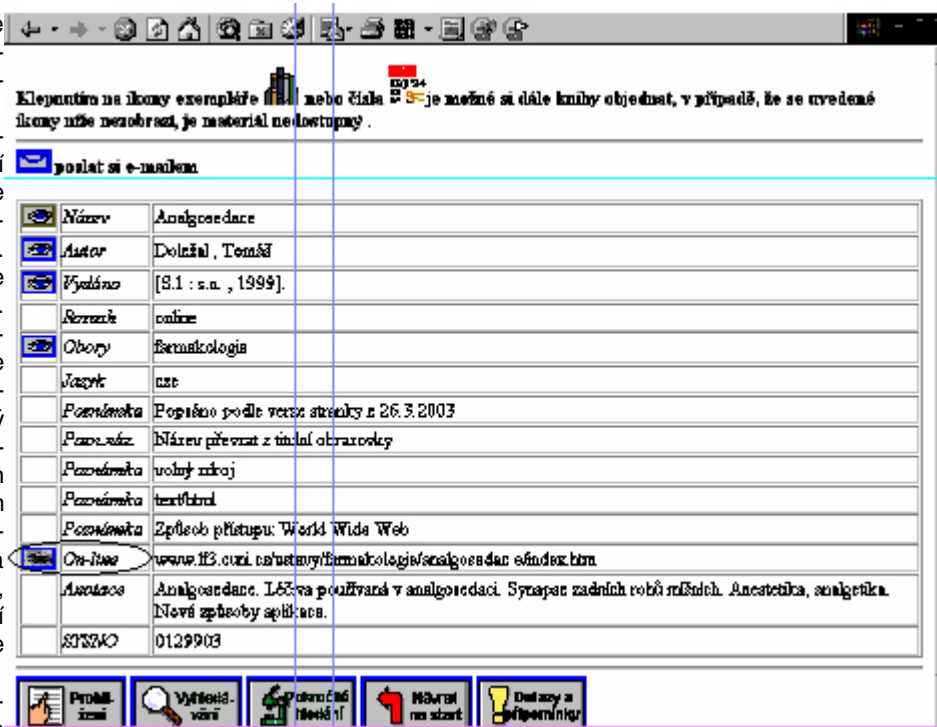
Pro typologii internetových zdrojů byly vybrány pouze čtyři základní typy:

- fulltext – jedná se převážně o odborné články v html nebo pdf formátu
 - portál – tzn. brána k informacím, aplikacím a elektronickým službám
 - databáze – vnitřně organizovaný soubor informací, např. elektronicky zpracované slovníky, encyklopedie, odborné seznamy
 - výukový materiál – zahrnuje učební texty, skripta, testy, komplexní systémy e-learningu
- Typ zdroje je uváděn v poli 608 formátu UNIMARC.

Prezentace

Z důvodu integrace záznamů online zdrojů s dalšími záznamy informačních zdrojů, které nabízí NLK, se ukládají záznamy do Katalogu knih a časopisů NLK (**báze NML**). Vyhledávací aparát Katalogu NLK umožňuje omezení vyhledávání pouze na online zdroje při zadání hlediska výběru dokumentů „online volně“ nebo pomocí listování v celé bázi NML pomocí zadání kritéria vyhledávání, tzn. např. podle autora, názvu či korporace. Záznam je hypertextově prolinkován na samotný zdroj (na obrázku označeno).

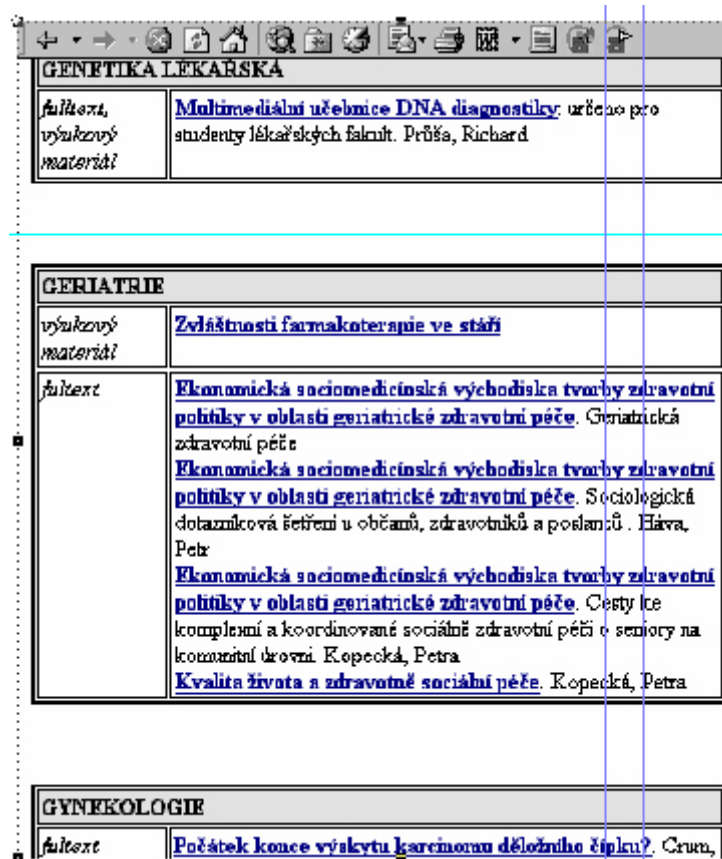
Obr. 2

Druhým výstupem je seznam zdrojů na webových stránkách NLK v sekci „Užitečné odkazy“ – podsekcce „České informační zdroje pro humánní lékařství a zdravotnictví“ (<http://www.nlk.cz/czech/odkazy/medzdrccr.html>). Seznam je pravidelně generován z báze NML. Soupis se člení podle oborů a následně podle formy dokumentu: fulltext, portál, databáze, výukový materiál. Záznamy jsou řazeny abecedně a obsahují název, podnázev, popřípadě název části a autora www prezentace. Název je opět hyperaktivní a umožňuje propojení na primární elektronický zdroj.

Seznam je důležitým vodítkem při vyhledávání portálů zaměřených na speciální medicínskou problematiku. Tyto portály jsou cenným zdrojem informací pro patientskou veřejnost.

Obr. 3

Plány do budoucna

Databáze medicínských internetových zdrojů v rámci báze NML slouží zároveň jako výchozí soubor pro další spolupráci. Klíčová je spolupráce s týmem portálu **Citmed** (Ústav lékařské informatiky, 2. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, Praha).

Pracovní tým NLK při práci konzultuje s Mgr. Ludmilou Celbovou, která koordinuje projekt archivace internetových stránek **Webarchiv** (Národní knihovna ČR). Databáze je i plánovaným informačním zdrojem pro katalog **MEDVIK** integrující přístupy k různým typům informačních zdrojů pro medicínu. V současné době probíhá spolupráce s portálem **STM** (Státní technická knihovna) a předpokládá se zapojení do národní oborové informační brány.

Zkušenosti a zhodnocení

Zpracování webových zdrojů v modulu katalogizace

má mnoho výhod. Z ekonomického hlediska se jedná o další využití již nakoupeného softwaru pro další projekty knihovny. Katalogizátoři mají možnost využít všech pomůcek katalogizačního modulu – rejstříky, předvyplněné formuláře, vstupy do autoritníchází dat... Katalogizační politika podle mezinárodních standardů navíc umožňuje konverzi záznamu do jiného formátu nebo systému.

Katalogizace do databáze samozřejmě přináší výhodu vícehlediskového vyhledávání záznamů, což znamená větší úspěšnost nalezení zdroje.

Nevýhodou vystavování záznamů ve velké bázi NML je neprověřitelná zpětná vazba. Kolik uživatelů použilo katalog, aby vstoupilo do elektronického zdroje, je těžké prověřit. Počet uživatelů lze zčásti zjistit pomocí počítačla návštev, které je instalováno na webové stránce obsahující výpis elektronických zdrojů.

Reakce uživatelů je také zjistitelná při žádostech pracovníků NLK o souhlas autora www prezentace s jejím zpřístupněním. V těchto případech uživatelé dali nejen souhlas ke zveřejnění materiálů, ale uvedli i další elektronické zdroje, které by se do databáze mohly zařadit.

Databáze je využívána nejen uživateli pro studijní a vědecké účely, ale i samotnými knihovníky z NLK, kteří využívají elektronické zdroje pro zodpovídání dotazů širší veřejnosti.

Z důvodu shromažďování obsahově co možná nejkvalitnějších materiálů z oblasti medicíny je nutno získat stálý tým spolupracovníků z řad lékařských odborníků, knihovníků a publikujících autorů, kteří by kvalitu informací pomáhali určit a upozorňovali na publikované materiály.

Seznam použité literatury a zdrojů:

1. *BIOME : your guide to quality Internet resources in the health and life sciences* [online]. Nottingham : University of Nottingham, 2002 [cit. 2003-10-07]. Dostupný z WWW: <<http://biome.ac.uk/>>.
2. BÖHM-KLEIN, Karol. *Katalogizácia elektronických zdrojov na Internete* [online]. Bratislava : Katedra Knížničnej a informačnej vedy Univerzity Komenského v Bratislave, 2001 [cit. 2003-10-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.bomo.sk/files/roc3/katalogizaciaez.html>>.
3. *Cataloging internet resources : a manual and practical guide* [online]. Dublin (Ohio) : OCLC Online Computer Library Center, 2002 [cit. 2003-10-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.oclc.org/support/documentation/worldcat/cataloging/internetguide/>>.
4. CELBOVÁ, Ludmila. *Katalogizace elektronických zdrojů : příručka pro katalogizátora*. Praha : Národní knihov-

- na České republiky, 2000. 41 s.
5. CELBOVÁ, Ludmila. Registrace a zpřístupňování elektronických zdrojů publikovaných v síti Internet. In *Inforum* [online]. Praha, Albertina icome Praha c2000 [cit. 2003-10-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.inforum.cz/inforum2000/prednasky/registraceazp.htm>>.
 6. CELBOVÁ, Ludmila. *Zpracování elektronických zdrojů s dálkovým přístupem* : [prezentace Power Point] [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2002 [cit. 2003-10-07]. Dostupný na WWW: <http://webarchiv.nkp.cz/zpracovani_stk2002_lc.ppt>.
 7. *Dublin Core Czech : soubor metadatových prvků Dublin Core, verze 1. 1 : referenční popis* [online]. [S.l.] : DCMI, c2000 [cit. 2003-10-07]. Dostupný z WWW: <http://www.ics.muni.cz/dublin_core/DC-czech-1.1.html>.
 8. *Institute of Medical Informatics, 2nd Medical Faculty, Prague. Citmed : Citations of Medical Web Resources* [online]. Praha : Ústav lékařské informatiky, 2. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, c2001 [cit. 2003-10-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.citmed.cuni.cz> >.
 9. KROFTOVÁ, Věra. On-line služby knihovny zemědělského výzkumného ústavu Kroměříž. In *Knihovny současnosti 2002*. Brno : SDRUK 2002, s. 387-390.
 10. PAVLICOVÁ, Libuše. Elektronické zdroje : jak získávat? *Ikaros* [online]. 2001, č. 9 [cit. 2003-10-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200208365>>.
 11. PAVLICOVÁ, Libuše. Elektronické zdroje : proč ano? *Ikaros* [online]. 2002, č. 48 [cit. 2003-10-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200208248>>.
 12. *Portál STM : průvodce informačními zdroji v oblasti Science – Technology – Medicine* [online]. Praha : Státní technická knihovna, c2003 [cit. 2003-10-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.portalstm.cz/>>.
 13. *Progetto gLIB – Risorse biomediche in Internet* [online]. Torino : Biblioteca del dipartimento di scienze pediatriche e dell'adolescenza, last updated: 2000 [cit. 2003-10-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.pediatria.unito.it/biblio/glib/gliblink.html>>.

